

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

FEMTE BANDET.

3:e häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
Svenska Fornminnesföreningens sjunde allmänna möte i Skara den 18—20 Juni 1883	203.
BOIJE, S., Åro särskilda åtgärder önskvärda för bevarandet af runinskrifterna?	219.
ÖDBERG, F., Om Axevalla slott	226.
MONTELIUS, O., Hvad vi veta om Vestergötland under hedna- tiden	231.
HILDEBRAND, H., Några ord om Vestergötlands äldre medel- tidskonst (med 8 fig.)	249.
GRANBERG, O., Jan van Scorel och Gustaf Vasa	268.
NORDLANDER, J., Om fingrarnes namn i svenskan	272.
Svenska Fornminnesföreningens styrelse och ledamöter den 31 december 1883	I.

Jan van Scorel och Gustaf Vasa.

Af

Olof Granberg.

I sin berömda och för kändedomen om de äldre nederländske mästarna nästan oskattbara konstnärskrönika, »Het Schilderboeck», utgifven i Haarlem 1604, berättar gamle Carel van Mander om målaren Jan van Scorel bland annat följande:

»Scorel rekommenderade hos konungen af Sverige, hvars namn var Gustaf, en arkitekt, medsändande till Hans Majestät en Maria-bild, hvori konungen fann ett stort behag och (Gustaf) skickade, jemte ett af konungen sjelf undertecknadtt bref, Scorel såsom ett tacksamhetsbevis en kunglig gåfva, nämligen en kostbar ring, en mårdskinnspejs, en is-släde, hvarmed konungen sjelf plögade färdas öfver isen och med fullständig utrustning för en häst och derjemte en svensk ost, vägande 200 skålpund. Konungens bref kom till handa, ehuru med afskuret sigill, men alla skänkerna uteblefvo».

Denna historia har någon gång anförts af Jan van Scorels biografer, men den har, såsom naturligt är, oftare betraktats såsom en karakteristisk anekdot än såsom ett trovärdigt aktstycke. Följande dokument, som af arkivarien i Utrecht Mr S. Muller Fz. nyligen påträffats i staden Utrechts procuratie- och certifikatregister för åren 1542—1544 och som är infördt i ett af de senaste häftena af Mr Fr. D. O. Obreen's i Rotterdam utgifna tidskrift »Archief voor nederlandsche Kunstgeschiedenis», är emellertid egnadt att häfva alla tvifvel om riktigheten af Carel van Manders här ofvan anförda berättelse. Dokumentet, dateradt Utrecht den 11 september 1542, har i öfversättning ungefär följande lydelse:

Fullmagt.

Mäster Jan van Scorel, canonicus vid S:ta Maria-kyrkan i Utrecht, har inför oss med egen hand . . . . konstituerat och be-

fullmäktigat, constituerar och befullmäktigar härmed Jan van Parsyn, borgare i staden Amsterdam och för närvarande bosatt i Danzig, att för honom (Scorel) och å hans vägnar, om så behöfves, affordra, uppbära och emottaga af Margareta Ysbrandsdotter, född i Utrecht, enka efter Mr Jan van Bruesels, tapetväfware, alla sådana bref och åtföljande skänker, hvilka Hans Kongl. Majestät af Sverige till honom, den constituerande, har sändt, eller skulle hafva sändt, att behörigen qvittera emottagandet af bemälda bref och skänker, eller, om så skulle påfordras, saken inför rätten anhängiggöra, käreande eller svarande, att vinna eller förlora, att aflägga ed eller se till att ed afläggas; och vidare generaliter och specialiter häruti göra och låta, såsom om han (Scorel) sjelf vore närvarande och synlig, att substituera och befullmäktiga en eller flere med samma fullmakt som ofvan, samt att återkalla desse befullmäktigade så ofta det honom för godt synas må. Och har bemälte constituerande derjemte specialiter befullmäktigat bemälte constituerade och befullmäktigar honom härmed, att öppna bemälda, af bemälda Hans Kongl. Majestät sända och af bemälda Margareta mottagna bref, för att genom dess öppnande komma till kännedom om bemälda H. Kongl. Majestäts af Sverige skänker. Öfverlemnande i våra händer etc.

Datum den XI septembris a^o XLII.

Presentibus Adam Ram, Cornelis Tynsijn, magistratspersoner.

Detta dokument bevisar nu icke att Carel van Manders här citerade berättelse till alla delar är sann. Emellertid förklarar t. ex. den Jan van Parsyn meddelade fullmagten att bryta brefvet hvarför Gustaf Vasas skrivelse kom fram med afskuret sigill och samstämmigheten mellan Carel van Manders och fullmagtens uppgifter i det hänseendet gör det sannolikt, att äfven de öfriga detaljerna i den förres berättelse äro med sanningen öfverensstämmande.

Men viktigast och intressantast för oss svenskar är dokumentet därför, att det klart och tydligt bevisar, att Gustaf Vasa och Jan van Scorel verkligen stodo i skriftlig beröring med hvarandra. Och underligt var detta egentligen icke. Gustaf hade ju ett sinne öppet för allt skönt och när han fått göra bekantskap med ett sådant konstverk som Jan van Scorels Maria-bild, kunde han då annat än, intagen af beundran, skynda att — låt vara

på ett i våra ögon ganska egendomligt sätt — belöna den frejdade mästaren, hvars namn kanske redan förut trängt till konungens öron? Ty Jan van Scorel, i sjelfva verket en af renässansmåleriets mest imponerande gestalter på denna sidan alperna, stod då på höjden af sin ryktbarhet. Född i Schorl (på hans tid skref man: Scorel) vid Alkmaar 1495, hade han omkring 1509 börjat sina studier under Willem Cornelisz. i Haarlem och derefter varit i lära först hos Jacob Cornelisz. i Amsterdam och sedan hos den ansedde Jan Gossaert (Jan van Mabuse) i Utrecht. Men han hade snart inhemtat hvad desse målare kunde lära honom och som han ej ansåg det vara nog, bröt han efter den tidens sed snart upp, ströfvade med vandringsstafven i hand från Utrecht till Köln, från Köln till Speier, Strassburg . . . och en vacker dag knackade den vettgirige ämnessvennen på hos den berömda Albrecht Dürer i Nürnberg. Der fann han då den mästare, han så länge sökt, en som kunde *lära* honom något. Och ändå stannade Scorel icke der länge. Dürer begynte just vid denna tid att med allt större intresse omfatta den lutherska läran och som mästaren och hans gesäll icke kunde draga jemnt i den punkten, spände Scorel snart sin rensel på ryggen och gaf sig åter ut på vandring. Så bar det åter af, ständigt söderut. Han kom till Venezia och hade nyss börjat studera venezianarnes praktfulla kolorit, då han öfvertalades att sluta sig till ett sällskap af landsmän, stadt på pilgrimsfärd till den heliga grafven. Scorel följde med (i Haarlems museum finnes ännu en tafla, der Scorel afbildat sig och sitt ressällskap) och vistades en tid i Jerusalem, aftecknande dess märkligheter. På återvägen besöktes Rhodos, der stormästaren med välvilja mottog konstnären, och så kom han ändtligen till Rom, der han genast med ifver började studera både antikens, Raffaellos och Michelangiolos arbeten. Han kom i stor gunst på högsta ort. Påfven Adrian VI var hans landsman. Scorel målade påfvens porträtt och blef direktor för påfvens konstsamlingar. Hans rykte steg. Äfven världsliga furstar erbjödo honom anställning. Frans I kallade honom till Fontainebleau. Scorel tackade, men kom icke. »Han traktade icke efter hoftjenster».

Återkommen till Holland öfverhopades mästaren med beställningar. Kyrkor, enskilde och korporationer — alla ville de hafva ett arbete af den uppburne konstnären. I lön för en tafla, målad åt S:ta Maria-kyrkan i Utrecht, erhöll Scorel ett prebende och

deraf härleder sig titeln »canonicus», hvarmed fullmagten börjar. Han arbetade i Haarlem, men mest i Utrecht, der han den 6 december 1562 afled, testamenterande sin förmögenhet åt sina fyra naturliga barn och deras moder, Agatha van Schoenhoven, hvars porträtt nu träffas i Berlins museum och i Doriagalleriet i Rom.

Scorel har ett starkt slägttycke med de store renässansmästarne i Italien. Naturen hade utrustat honom liksom dem med rika och mångsidiga anlag. Han var målare, han var skald, han var ingenjör, och han egnade sig med framgång åt musiken. Han var hemma i mycket annat. Få på hans tid hade rest och sett och lärt så mycket som han. Han talade fem språk. . . . Först och främst var han emellertid målare. Han tillhör antalet af de nederländske konstnärer, hvilka man först på senare tiden egnat tillbörlig uppmärksamhet, och hans konsthistoriska betydelse är icke ens ännu fullt utredd. Han är en af frågorna på dagordningen inom den samtida konsthistoriska literaturen. När detta skrives, pågår just i tyska konsttidskrifter en lärd och skarp strid om huruvida Scorel är att anse såsom identisk eller icke med den betydande, men till namnet okände konstnär, som plägar kallas »Der Meister vom Tode der Maria». Säkert är dock att Scorel var vägbrytaren för den italiserande riktningen inom den äldre holländska konsten och att han såsom porträttör var af epokgörande betydelse. Hans förnämste lärjunge var den sedermera i Spanien, Portugal och England verksamme Antonis Mor. På andra betydande konstnärer, såsom t. ex. Marten van Heemskerck, utöfvade han stort inflytande.

Sådan var den mästare, med hvilken Gustaf Vasa brevvecklade, sådan den förste målare af rang, med hvilken vårt land någonsin stått i beröring. Hvem han var, den byggmästare, som reste hit med Jan van Scorels rekommendationsbref på fickan och hvilka öden den vackra Maria-bilden här gick till mötes — det är och torde väl städse blifva två olösliga gåtor. Ja, det är icke ens troligt, att man genom forskningar i Danzigs arkiv skulle kunna uppspåra arkitektens namn; öfver taflans dunkla öden skulle sådana arkivstudier naturligtvis i alla händelser ej kunna sprida något ljus.
